

ARCHEOLOGIE IN 2004

PALEO-AKTUELL 16

RUG / GIA

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Roelf Barkhuis

Omslagontwerp: Nynke Tiekstra

Foto omslag: Vondst muntschat bij opmeten van de oosttoren
van de Zuidoostpoort van Nieuw Halos (pp. 84–88; foto S. Benerink).

ISBN 9077922105

ISSN 1572-6622

Website

www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)

Poststraat 6 9712 ER Groningen

tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992

gia@let.rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing

Zuurstukken 37 9761 KP Eelde

tel. 050 3080936 fax 050 3080934

info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

©2005, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een
duidelijke bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

PALEO-AKTUEEL
16

ARCHEOLOGIE IN
2004

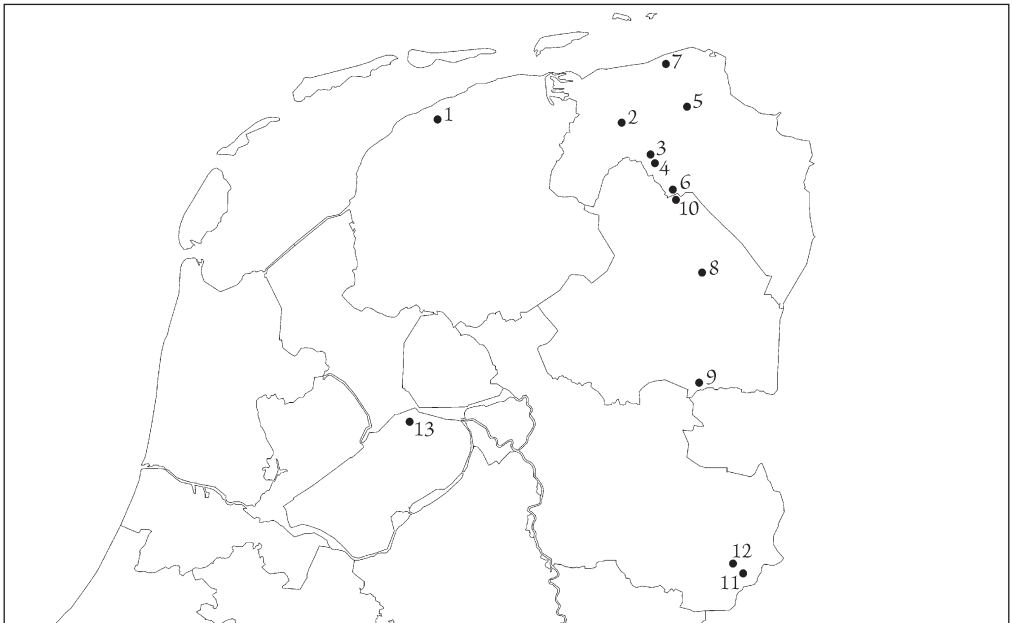
redactie

Jurjen M. Bos
Martijn van Leusen
Daphne Maring
Dick Stapert

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
& Barkhuis Publishing
Groningen 2005

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Duitsland, 3) Egypte, 4) Griekenland, 5) Italië, 6) Spanje.

In dit nummer: 1) Hallum, 2) Brillerij, 3) Groningen, 4) Haren, 5) Kroddeburen, 6) Noordlaren, 7) Wadwerd, 8) Borger, 9) Coevorden, 10) Midlaren, 11) Enschede, 12) Hengelo, 13) Swifterbant.

INHOUD

Voorwoord	vii
HARM TJALLING WATERBOLK Nogmaals 'het geheim van het oude heideland'	1
MARTIJN VAN LEUSEN & TYMON DE HAAS <i>e</i> DNA: naar een <i>e</i> -depot voor de Nederlandse archeologie	3
DICK STAPERT, DICK SCHLÜTER, LYKKE JOHANSEN & MARCEL NIEKUS Middenpaleolithische vondsten van Lonneker bij Enschede (Ov.)	8
DICK STAPERT, DICK SCHLÜTER & LYKKE JOHANSEN Het driehoekige vuistbijltje van Hengelo (Ov.)	16
DICK STAPERT Een geïsoleerde jongpaleolithische spits van Midlaren- 'De Bloemert' (Dr.): Hamburgien of Creswellien?	22
INGER WOLTINGE Gebruikssporenonderzoek aan de vuurstenen artefacten van de LBK-vindplaats Geleen (L.)	30
HELLE MOLTHOF & DAAN RAEMAEKERS Wat te doen met onze doden? Het grafitueel van de Swifterbantcultuur in Nederland	37
JOKE OOSTERHUIS Locatiekeuze van de Trechterbekercultuur op kaartblad 17 (Dr.)	44
HENNY GROENENDIJK Vuurstenen bijlen uit het wierdengebied: bronnenkritiek graag!	49
MIRANDA DE WIT Hernieuwd onderzoek op de Daalkampen te Borger (Dr.)	53
JOHAN NICOLAY Midlaren - 'De Bloemert': een archeologisch paradijs aan de oevers van het Zuidlaardermeer (Dr.)	57
JOHAN NICOLAY EN BERT TUIN Archeologisch spoorzoeken in het gebied rondom 'De Bloemert': een waarderend onderzoek bij Noordlaren (Gr.) en Midlaren (Dr.)	63

PETER ATTEMA & GIJS TOL Nieuwe veldverkenningen en een oude verzameling, werken aan de archeologische kaart van de gemeente Nettuno (Italië)	71
TYMON DE HAAS & GIJS TOL Survey in Campana, gemeente Nettuno (Italië)	77
REINDER REINDERS De opgraving van de Zuidoostpoort van Nieuw Halos (Griekenland) in het Olympisch jaar 2004	84
RENÉ CAPPERS Onderzoek aan plantenresten uit Grieks-Romeins Karanis (Fayum, Egypte): een doorstart na 70 jaar	89
JURJEN BOS & ERWIN BROUWER Kruisvormige mantelspelden in vroegmiddeleeuws Friesland	96
TESSA KROL & JURJEN BOS Een verklaring voor de hoeveelheid Angelsaksisch aardewerk in Drenthe	101
FRITS VREDE Archeobotanisch onderzoek aan het van Starckenborghkanaal (Gr.)	105
EGGE KNOL Karolingische wapengraven in Wadwerd (Gr.) en Hallum (Fr.)	112
DICK STAPERT & HENNY GROENENDIJK Kogelpotten langs de Oude Aa nabij het Friescheveen, Gem. Haren (Gr.)	118
JESSICA GRIMM De dierenbotten van de Dornburg (Duitsland)	124
WIETSKE PRUMMEL Dierlijke resten uit een 17e eeuwse redoute van de vesting Coevorden (Dr.)	128
MARLIES VAN KRUINING Botten onder de slaapkamervloer in Kroddeburen (Gr.)	134
OTTO HARSEMA Terzijde van de weg naar Santiago, of: kijken naar waar de neus niet heenwijst	139

NOGMAALS ‘HET GEHEIM VAN HET OUDE HEIDELAND’

Harm Tjalling Waterbolk

Paleo-aktueel 14/15 bevat de tekst van een lezing over de geschiedenis van de archeologie die ik op de Reuvensdagen 2003 in Vlaardingen had gehouden (Waterbolk, 2005). De titel was ontleend aan een spannend jongensboek uit de jaren dertig van de vorige eeuw (Sjoerdsma, z.j.). Vier jongens uit Sneek kamperen in mijn geboorteplaats Havelte en beleven er allerlei avonturen. Tenslotte ontmaskeren ze een bende die zich bezig houdt met een clandestiene distilleerderij en de handel in verdovende middelen. Uit het verhaal blijkt dat de auteur Havelte en omgeving goed moet hebben gekend. Ook allerlei personen zijn herkenbaar, ook al worden ze niet met hun eigen naam genoemd. Omdat destijds niemand in het dorp ooit van de schrijver Piet Sjoerdsma gehoord had, lag het vermoeden voor de hand dat de naam een pseudoniem was. Maar van wie? Mijn vader, die ruim veertig jaar gemeentesecretaris van Havelte was, had geen idee. Het probleem was te meer intrigerend omdat de bendeleider een geheimzinnige ‘steentjeszoeker’ bleek te zijn, die kennelijk gemodelleerd was naar de succesvolle Havelter amateur-archeoloog G.H. Voerman (Oosting, 1997).

De uitgever van het boek, Van Holkema en Warendorf, bestaat niet meer en een speurtocht met behulp van deskundigen naar de verblijfplaats van het archief van die firma bleef zonder resultaat. Wel werd gevonden dat het boek in 1936 was verschenen en dat de auteur geen verdere boeken had geschreven. Maar dank zij een lid van de Historische Vereniging Havelte en Omstreken, drs. P.S. Bruins, is het probleem onlangs opgelost. De auteur is Petrus Heiner, geboren in 1895 in Leeuwarden als zoon van Sjoerd Heiner. Hij heeft al-

lerlei verschillende beroepen uitgeoefend en op vele plaatsen in het land gewoond. Na een verhuizing van Alkmaar naar Steenwijk kreeg hij TBC en moest geruime tijd rusten. Hij kon toen met zijn gezin gebruik maken van een in het gehucht Darp gelegen zomerhuis, dat zijn broer kort tevoren had gekocht. Tijdens zijn ongeveer driejarig verblijf aldaar schreef hij het boek. Heiner had drie kinderen. Zijn enige nog levende kind, een in 1920 geboren dochter, herinnert zich nog dat als ze uit school kwamen ze het stuk moesten voorlezen dat vader die dag had geschreven. Elders heb ik onze ontdekking in detail beschreven (Waterbolk, in druk).

Van een eventueel contact tussen Heiner en Voerman, die toevallig beiden in hetzelfde jaar 1932 naar Havelte waren gekomen, was de dochter niets bekend. Voerman zocht vaak in het dicht bij Darp gelegen Kamperzand en het is dus toch niet ondenkbaar dat de heren elkaar ooit hebben ontmoet. Hoe dan ook, het feit dat Voerman in het boek als de boef figureert, illustreert dat de mensen in de omgeving destijds absoluut niet begrepen wat iemand bezielde om dag in dag uit het heideveld in te trekken en daar naar steentjes te zoeken. En dit onbegrip zal in de vooroorlogse jaren wijd verbreid zijn geweest!

Er is nog een band tussen het boek en de archeologie, zij het een indirecte. Het zomerhuis waar Heiner woonde stond op het terrein van een verlaten hoenderpark. Daar laat hij ook het verhaal spelen. Het hoenderpark is eigendom geweest van Roelof Houwink Hzn. (1869–1945), een zakenman uit Meppel met grote belangstelling voor de erfelijkheidsleer en de eugenetica (Nijkeuter, 2004). Hij was

omstreeks 1920 failliet gegaan en had toen het terrein in Darp waar hij dierproeven deed, moeten verkopen. Ook voor de archeologie interesseerde hij zich. We komen hem tegen in de biografie van Van Giffen als 'eigenaar' van een collectie terpouddheden die Van Giffen aan het RMO wil verkopen (Waterbolk, 1976). Van 1910–1920 was hij lid van het bestuur van het Provinciaal Museum van Oudheden, en als zodanig pleitte hij al in 1916 voor de aanstelling van Van Giffen tot conservator van het Museum (Van der Waals, 1974). Later werd hij lid van de NSB. In 1944, hij was toen 75 jaar oud en korte tijd in Assen woonachtig, heeft hij zich nog gepresenteerd als correspondent van het Rijksbureau voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Leiden, wat bij het Museum in Assen verwarring veroorzaakte.

Met de identificatie van Petrus Heiner als auteur van 'Het geheim van het oude heideland' is een klein probleem opgelost dat mij lang heeft beziggehouden. Onbedoeld geeft het boek een beeld van het onbegrip waarmee men in het begin van de jaren dertig van de vorige eeuw aankeek tegen degenen die toen begonnen met het verzamelen van vuurstenen werktuigen.

Summary

The author mentions the identification of Petrus Heiner as the true author of a boys' book published by Piet Sjoerdsma in 1936. The book describes the adventures of four highschool boys camping near the Drenthe village of Havelte. Many local characters can be recognized. The leader of the criminal gang exposed by the boys appears to be modelled on the successful amateur archeologist G.H. Voerman.

Literatuur

- Nijkeuter, H., 2004. Roelof Houwink Hzn. Een veelzijdig sociaal-darwinist. *Waardeel* 24, pp. 10–14.
- Oosting, J., 1997. George Hendrik Voerman (1873–1966). In: J. Bos en W. Foorthuis (red.), *Drentse biografieën* 5, pp. 152–155.
- Sjoerdsma, P. z.j. *Het geheim van het oude heideland*. Amsterdam.
- Waals, J.D. van der, 1974. Albert Egges van Giffen. Zijn werk in Drenthe. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 91, pp. 9–19.
- Waterbolk, H.T., 1976. Albert Egges van Giffen. Noordhorn 14 maart 1884 – Zwolle 31 mei 1973. *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* 1975–1976, pp. 122–153.
- Waterbolk, H.T., 2005. Het geheim van het oude heideland. *Paleo-aktueel* 14/15, pp. 1–10.
- Waterbolk, in druk. Een geheim van het oude heideland ontsluit. *Waardeel*.